N. Steinhardt se dovedește a fi, și aici, un scriitor care sta pe gînduri și cugeta adînc, uneori cu haz, alteori cu sarcasm la necazul, izbînda și neizbînda vieții și a lumii. Cărți și autori dragi lui se regăsesc în observații livrești, patriarhale și cîtadine demne de Mateiu I. Caragiale sau Ionel Teodoreanu.

Paradoxal, ratarea, neizbînda proclamată de N. Steinhardt și de personajele sale, se complace în final într-o izbîndă oarecum camuflată.

Ioan PINTEA

ISBN 973-612-067-8

S 7+ 00
S 1617

N. STEINHARDT

Eseu romanțat asupra neizbînzii

N. Steinhardt

preprint, copertă: Doina Buciuleac

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STEINHARDT, NICOLAE
Eseu romanțat asupra neizbînzii / N. Steinhardt. – Iași: Timpul, 2003
ISBN 973-612-067-8

821.135.1-4

ISBN 973-612-067-8

© **Editura TIMPUL**
Tel/fax 0040-232-260390
e-mail: timpul@mail.dntis.ro

Lămurire

Între manuscrisele încredinţate mie de N. Steinhardt găsesc aceste pagini care, sub un titlu nuanţat romantic *Seara, rogu-mă, cu noaptea – eseu romanţat asupra neizbînzii*, conţin note, fragmente, file dintr-un pseudo-jurnal, dintr-un fals jurnal (în sensul „falsului jurnal" de vînătoare al lui Al Odobescu.

Personajele reale sau inventate, lecturi felurite, amintiri dulcege, gen „Cişmigiu et Comp." şi meditaţii cu iz cioranian, judecăţi asupra vieţii în stil grav, clasic ori ştrengăresc („în genul tinerilor") iată cîteva puncte de la care se poate începe lectura acestei cărţi. Scris în anii de tinereţe, înainte cu mult timp de convertirea lui N. Steinhardt la ortodoxie şi apariţia „Jurnalului fericirii", *Eseul romanţat asupra neizbînzii* are, „secvenţional", mult din stilul şi problematica care l-au consacrat în ultima vreme pe autor.

N. Steinhardt se dovedeşte a fi, şi aici, un scriitor care stă pe gînduri şi cugetă adînc, uneori cu haz, alteori cu sarcasm la necazul, izbînda şi neizbînda vieţii şi a

lumii. Cărți şi autori dragi lui se regăsesc în observații livreşti, patriarhale şi citadine, demne de Mateiu I. Caragiale sau Ionel Teodoreanu.

Paradoxal, ratarea, neizbînda proclamată de N. Steinhardt şi de personajele sale, se complace în final într-o izbîndă oarecum camuflată.

Alexandru Iftodie îşi publică „marele studiu despre mănăstirile din Oltenia", Lică Schein devine Leon Schein şi ajunge profesor la Sorbona, Autorul termină de redactat manuscrisul de față. Toată cartea are un sfîrşit neaşteptat, de „scrisoare pierdută", un happy-end provocator.

Ioan Pintea

Bistrița, octombrie, 2002

Tu es née pour me croire

Sergiu Livescu

mergeam pe străzi îmbrăcați în fulgarine
și tu aveai în mînă un buchet mare de liliac
Geo Bogza

– Tu, îmi spunea Adina, începutul lui mai e cel mai frumos moment al anului. Vacanța e aproape, o simți că a pornit spre tine, și totuși e încă destulă vreme pentru ca să o poți gusta anticipativ pe îndelete și a pregăti și ți-o închipui în fel și chip. În fel de feluri și chipuri. Promisiunea e, nu-i așa, mai bogată și mai plină de posibilități decît realizarea efectivă și nici un Canaan, oricît de bogat în miresme, nu va fi mai tulburător – mai tulburător și mai generos cu împărțirea

tihnei şi împăcării – decît aşteptatul pămînt al făgăduinţei...

– Da, îngînam eu, da Adina, da iubito...

Nu lua însă aminte la întreruperea mea şi continua cu debitul ei rapid şi-n stilul nostru studenţesc, sofisticat şi cultural, atît de altul decît cel de astăzi încît pare a veni de pe altă lume, care nu se poate să nu fie acoperit de praf şi de buruieni şi mai roditor de fiinţe ca zglobia Stella Nădejde ori ca admirabilul tău prea încîntat de sine Teodor Goldman decît de lapte şi miere... Tu ai văzut ce mai ceafă groasă are Rubio ? Are o ceafă de animal şi teoriile lui au şi ele o încăpăţînare dobitocească într-însele... dar ferice de el că studiază medicina, oamenii ăştia care învaţă o disciplină pozitivă sînt mai fericiţi decît noi, nespus mai fericiţi, lucrează un număr de ore într-un laborator sau într-o fabrică şi apoi gata, se-ntorc la domiciliu, nu le mai pasă, la revedere, pe cînd noi nu scăpăm nici o clipă, sîntem frămîntaţi mereu, ne ducem profesiunea şi îndatoririle cu noi ca pe o cochilie de melc, nu ne învrednicim de pauze...

– Da, Adina, albastrul rochiei tale nu se deosebeşte deloc de al cerului, cît se vede printre norii ceştia albi şi pufoşi.

– ... Nu-i aşa că aici, în jurul Cişmigiului, se concentrează toată frumuseţea Bucureştilor? Nu-i aşa că în cartierul ăsta al nostru e oraşul mai provincial, mai dulce, mai adunat în jurul unui „parc", unui punct central, şi mai dispus să adăpostească visări patriarhale? Nu-i însă deloc urbe de provincie, fiindcă mai încolo ştim şi simţim că sînt străzi cu duiumul, forfotă, lume, bulevarde, magazine, viaţă multă şi intensă şi biblioteci şi teatre şi facultăţi, şi noi sîntem la mijloc, în centru, la întretăiere, cum e mai bine...

– Da, neadormita mea frumoasă...

– ... Ai observat-o pe Stella cînd a intrat la curs, ieri, cu întîrziere firească, nici că se putea, îşi împodobise capul cu o pălărie turtită şi rotundă ca un capac şi era îmbrăcată în roşu, nu-i de mirare că am auzit şoptindu-se: colac peste pupăză... Vezi, în oraşele mici de provincie, oricît ar fi de fermecător, niciodată nu te poţi rătăci, nu te

poţi pierde ori ascunde, eşti mereu la vedere, asta-i obositor şi e şi o jignire, o fiinţă omenească trebuie să aibă dreptul să dispară pe cîtva timp dacă vrea, pe cînd în marele-oraş lucrul e posibil, poţi oricînd trece dincolo de cartierul tău şi intra în anonimat, în mulţime, deveni disponibil, singur, te retrage din imaginea pe care şi-a format-o colectivitatea despre tine, eventual te înnoi...

– De ce singur, Adino, de ce singură?

Pentru o perioadă, pentru cîteva clipe ori cîteva puţine clipe, ori deloc, dar ca să ai posibilitatea, să ştii că o poţi face oricînd, în provincie ori la sat nu se poate, acolo eşti mereu în casa de sticlă, la vedere, urmărit, diferenţa dintre trib şi societate asta e, din societatea urbană te poţi izola, poţi ieşi niţel la aer, dincolo însă nu, în trib eşti mereu cuprins, înconjurat, stăpînit, eşti la vedere...

– Ce urechi mici ai Adina!

... Mai mult decît orice îmi place să mă plimb primăvara, cînd plouă uşor şi liliacul e înflorit... Tu nu ştii ce-i liliacul pentru mine, e totul, e copilăria, e viitorul, e romantismul

german naiv şi-i cel mai sofisticat empirism englez, cînd văd liliacul ştiu că voi studia totul, că voi fi fericită, că fericirea nu mă va ocoli, mă îmbată, însă decent, duios, discret, e cea mai rafinată şi mai inocentă morfină...

– Să te plimbi cu mine Adina?

&

Cartierul nostru, al copilăriei mele şi apoi al Adinei (veniseră de undeva de prin marginile Cotrocenilor, după cum, înaintea lor, şi noi sosiserăm în str. Sf. Constantin tocmai de pe la Bellu, motiv pentru care, în ciuda marii depărtări, continuasem a învăţa la liceul „Gh. Şincai") şi al plimbărilor noastre, al prea scurtei noastre ere magice, e cel din jurul Cişmigiului. E unul din cele mai frumoase ale Capitalei, şi dacă întrebuinţez superlativul relativ iar nu cel absolut e doar din teama de a nu părea exagerat şi a nu cădea în doaga ce constă în a conferi unui anume loc (ori unei anume epoci fericite a vieţii şi în deosebi a copilăriei şi tinereţii) toate atributele supremaţiei. E – şi oricît de puţin părtinit de motiv ar fi, farmecului său incontestabil nu i te poţi sustrage – un cartier liniştit şi din belşug dăruit cu subtilă eleganţă. Liniştit era pe atunci şi mai mult, atît de sustras zgomotelor şi agitaţiei încît îmi place a-mi închipui că de restul oraşului îl

despăţeau nevăzute straturi de insonorizare, de nu va fi fost fabulos aşezat sub un clopot al tăcerii şi al exclusivităţii, opac vederii şi simţurilor trupeşti, însă transparent unei percepţii extrasensoriale. Da, primăvara, şi cu o intensitate de necrezut, în puţinele zile ale înfloririi liliacului, era parcă de-o tărie – în graţie şi candoare şi capacitatea de a îmbia – neîntrecută ori cel mult egală cu a locurilor celor mai încărcate cu vrajă din lumea întreagă. Vecinătatea întinsei grădini – amestec subtil de grijă horticolă şi de sălbatică explozie vegetală în inima necuprinsului perimetru orăşenesc de piatră şi cărămidă – se arată atunci mai catalitică decît oricînd. Cişmigiui, chiar cînd, în perspectiva unor locuri, nu se lăsa văzut, îşi exercita influenţa şi înnobila străzile dimprejur la orice oră şi în orice anotimp. Prezenţă invizibilă, dar ştiută, ocrotitoare, adăuogitoare, conferea cartierului ceva din excepţionalul şi maiestatea sa. Factor comun al tuturor străzilor, uliţelor, caselor şi clădirilor din spaţiile acelea, tuturor le dăruia ceva dintr-al său, le exponenţializa la puteri

de vrednicie şi demnitate la care n-ar fi fost în stare a visa nici bulevardele şi căile mai arătoase, mai largi, mai înseninate ; trăiam ca cei din evul mediu, strînşi în jurul castelului, fortăreţei ori catedralei, deosebiţi, bunăoară, de locuitorii unor sate mai prospere poate, însă lipsite de harul proximităţii unei reşedinţe nobile ori – de nu mă avînt prea departe – de cei ai unei planete prea distanţate de un astru luminos. Iar astrul nostru, de-un verde heraldic şi întretăiat de atîtea benzi (spectrale oare?!) multicolore şi infinit nuanţate, umbrit de copaci bătrîni şi scăldat de apele moi şi stagnante ale unui lac miniatural, frînt şi conceput ca întortochieri, cu iz de basm şi de picotire, era nu numai un domeniu de prestanţă dar şi de reverie. Şi ne mai punea, prozaic şi binevoitor, la îndemînă un loc de răcoare, de refugiu ; de pare în zilele toride cînd locuitorii ceilalţi ai Bucureştilor erau sortiţi a suferi ori a-şi căuta limanul la cine ştie ce depărtări de casă ; mai oferea şi un spaţiu suplimentar, fiindu-ne terasă, balcon, grădină personală, adăpost pentru învăţătură, citit, hoinăreală.

Din strada Sf. Constantin pînă la Adina, în Aleea Progresului, aveam de bătut numai cîţiva metri.

Şi de acolo în Grădină ne rămînea doar să trecem strada Schitul Măgureanu, prilej, ce-i drept, de a ne da seama că facem parte din Oraş şi că Cişmigiul nu-i al nostru decît prin bunăvoinţă, adopţiune şi întîmplare. O dată însă ajunşi acolo, îl înstăpîneam, socotindu-l de două ori neîmpărţit cu ceilalţi bucureşteni: ca vecini, ca înfrăţiţi cu melancolia aleilor sale tomnatice ori cu exuberanţa parterelor de flori înmugurite şi după aceea estivale, ori cu tăria zăpezii care în lunile de iarnă îl acoperea aproape ca un linţoliu şi ni-l încredinţa în cvasi-exclusivitate: atunci cînd toţi ceilalţi falşi prieteni îl părăseau, vădindu-şi interesul şi făţărnicia.

Dar plimbările mele cu Adina – circuit paraspaţial de fericire transfiguratorie a banalului – nu se limitau neapărat şi numai la aleile parcului. De toate străzile cartierului eram deasemeni legaţi şi parcă îndrăgostiţi, atraşi gravitaţional; le cutreieram – pe ele, nu altele – îndelung, în toate acele ore libere

atît de surprinzător de numeroase în partea de tinereţe a vieţii. S-ar fi spus că ne stă la dispoziţie şi îndemînă însuşi timpul, la fel ca suprafaţa Cişmigiului şi ca inepuizabilul caldarîm dintre Calea Plevnei (spre apus), Calea Griviţei (către nord), strada Brezoianu (la răsărit) şi bulevardul Elisabeta (marginea de miază zi a împărăţiei noastre). Timp în vremea aceea aveam întotdeauna şi-l foloseam cu precădere pentru plimbări, de care nu ne săturam. Plimbările fără rost nu-s ele oare sfidarea cu mai multă violenţă, de către cei tineri, a Ordinei, a Cuminţeniei bătrîneşti, a Cufundării maturităţii în Micime şi în genere a lumii în monotonie şi automatism? Umblam şi vorbeam şi făceam planuri, mereu altele, şi eu visam şi ea vorbea pentru sine; eu o ceream de mii de ori în căsătorie şi ea, tot de atîtea ori, neobosită, îmi răspundea (iute şi zîmbind – oare şi cu glas niţel scăzut, ca de pe orbite mai rapide) afirmativ şi-i plăcea să-i încarc braţele, pe la sfîrşitul lui april şi-n primele zile de mai, cu multe crengi de liliac, multe de tot, ostentativ, ridicol, absurd de multe şi-i plăcea

să-şi încreţească niţel ochii, surîzînd, să-şi scuture părul (lung şi şaten foarte deschis, îl purta lăsat pe umeri) şi să sporovăiască urmărindu-şi gîndul aproape fără a lua aminte la spusele mele, la mine, la întreruperile ori întrebările mele, dar îngăduindu-mi, din plin, absolut, covîrşitor, definitiv, să fiu – în plimbările acelea copilăreşti, adolescentine, studenţeşti (căci am fost vecini de cînd aveam amîndoi cincisprezece ani, ea cu cîteva luni mai mică) – să fiu alături de ea fericit, să cunosc şi eu, să am şi eu parte, partea mea, de fericire, de fericirea aceea care poate că, într-o cantitate cît de infimă, tot e hărăzită fiecăruia, oricît de mic sau oropsit, şi apoi de coborît, de pus la punct, de trecut în rînd, în rîndul înfrînţilor, uitaţilor, păgubiţilor, celor care la bilanţ se vede că nu le-a mers bine.

&

Îi fac o scurtă vizită lui Al. Ift. Înapoiat dintr-o lungă excursie cu Fundăţenii la mînăstirile Dragomirna, Suceviţa, Moldoviţa,

Voroneţ, Humor, Putna... Au făcut popasuri la Suceava, la Rădăuţi, la Arborea, la Stupca, apoi, pe la Bistriţa, au trecut în Transilvania, de acolo în Maramureş, pe valea Izei, a Vişeului, a Marei... Ift. e peste măsură de încîntat de tot ce a văzut, mai ales de Maramureş. Dintre mînăstiri, care l-a impresionat mai mult? Toate. Poate Dragomirna, cu aspectul ei de cetate şi severitatea ei de piatră, dar şi umbritul Humor, sau Sucevita care pur şi simplu i-a tăiat răsuflarea, sau graţioasa Moldoviţă... Dar şi Voroneţul, mic, concentrare a curcubeului, neasemuit... Şi Maramureşul! L-a dat gata, cu oamenii lui manieraţi, nobili, cuviincioşi şi totodată de o demnitate princiară... Şi bisericile de lemn, cea de la Şurdeşti... Au nimerit acolo într-o duminică, au asistat la slujbă, s-a crezut transpus în vremea lui Ştefan cel Mare, ori a lui Alexandru cel Bun, ca-n *Sărmanul Dionis*... Şi cele de la Dragomireşti, de la Şugatag... Dar Budeştii... Nu mai înceta, pe nerăsuflate.

Apoi a revenit la subiectul lui favorit, la vechea lui obsesie. (Tocmai isprăvise o

lectură mai adîncită din Gide. Noi, ceştilalţi, dragul meu, nu ne putem permite a visa – din trenuri exprese – felurite vieţi posibile ori a ne plimba pe străzile oraşelor pitoreşti şi a ne închipui existenţe felurite în frumoase ori cochete case cu bowindowuri şi donjoane. Noi, unii ca noi, bieţii de noi dacă vrei, trebuie să ne trăim viaţa care ne-a fost dată, ca-n Coşbuc, să punem în funcţiune biletul de loterie, lozul pe care l-am tras înainte de a ne naşte, şi să ne **croim** un drum. Alde Gheorghidiu şi Dinu Păturică nu-şi pot îngădui visările lui A.O. Barnabooth instalat în vagonul lui. Au de lucru.

&

Bucuria de a trăi, faimoasa **joie de vivre** atît de proslăvită de francezi, de la Talleyrand la Jules Romains (ori **dulceaţa de a trăi** cum şi-a intitulat unul din volumele romanului-fluviu *Oamenii de bună voire*), s-a numărat printre cauzele (de nu va fi fost şi principala) ratării lui Alexandru Iftodie. Îl fermeca – dar de un grad de intensitate acaparatoare mult mai înalt decît pe ceilalţi orientali ori sălăşluitori la „porţile orientului" – seninătatea adăstării la mesele cafenelelor, mai ales ale acelora de la Paris, aşezate pe trotuare. (Cafenelele pariziene aduc oarecum cu prispele româneşti, ce se află pe bisectoarea dintre natură şi cămin: sunt şi ele la mijloc, nu te închizi în local, încerci impresia participării la activitatea străzii şi totodată huzureşti.) Îl încîntau şi grădinile noastre, bucureştene, de vară, dughenele noastre cu aperitive care-n cartierele tinereţelor noastre îşi instalau şi ele mesele afară, sub umbrele colorate sub o

tindă. Plac – grădinile, cafenelele, bodegile – tuturora şi pe toţi (chiar şi pe rigorişti) îi atrag? Desigur, pe el însă îl confiscau, îi intraseră în sînge (cum sună triviala – triviala ori ştiinţific exacta? – expresie), îl urmăreau cu vraja lor insidioasă şi ieftină pretutindeni, ziua toată ca un miros de parfum prea tare, indiscret, folosit de o femeie „nebuneşte" iubită. Nu cobora, dealtfel, Iftodie din oameni care cunoscuseră şi ei ciubucele şi cafeaua, chiselele cu dulceaţă servite la orice prilej, transparentele ore goale petrecute în saenasiu? Pura plăcere de a fi, de a exista? Gustarea, îndelunga sorbire, prelungita mestecare (de nu şi rumegare) a timpului în sine, esenţă nealterată, inepuizabilă de Viaţă şi Durată?

Se pierdea în aceşti parametri abstracţi, în aceste kantiene categorii neumplute, neacţionate, neîmprospătate, nepuse în lucru şi funcţiune de vectorii şi angrenajele cotidianului şi ale modestelor (dar primordialelor, ineluctabilelor) noastre rosturi omeneşti.

&

1942

Aflînd ce post mediocru, mai mult decît mediocru a dobîndit Al. Ift., mă întreb din nou – acum cînd o pletoră de neisprăviţi capătă funcţii mari, dobîndesc titluri răsunătoare şi se rostuiesc în fel şi chip – de ce obţine aşa puţin. Ştiu, politic nu s-a dovedit abil. N-a avut nici pic de statornicie. Iar în politică, dacă ţinteşti sus, trebuie să şi dai dovadă de răbdare, altfel pari neserios, măcar că trecerile dintr-un loc în altul ar fi determinate de considerente sincere şi de schimbarea perspectivelor. Sandu a trecut mai pe la toţi: I-a simpatizat pe averescani (cînd nu mai erau decît umbre), s-a înscris la ţărănişti, apoi la Grigore Filipescu (act de curaj şi de panaş, cu adaosul că, întocmai ca la japonezi, durata aici ţine de esenţă), a fost cu Iunian, pînă la urmă ar fi cedat insistenţelor lui Goga care, prin Ş.T., îşi făcuse o părere bună despre el, dar a căzut guvernul după abia patruzeci de zile...

Sunt, nu-i aşa, totuşi, atîţi alţi aviatori politici care s-au ales cu porţii mult mai mari, şi mai de la mijlocul tortei, unde ciocolata-i mai densă...

Convingerea mea e că răul vine de altundeva.

Sîrguinciosul şi strălucitul student ce a devenit, şirul acela neîncetat de bile albe (cu elogii) şi de douăzeciuri, precum şi o anumită stare generală euforică precursoare a marii crize economice din anii douăzeci şi nouă – treizeci i-au făurit o mentalitate pe care aş numi-o coriolanică. Ea mai mult decît inoportuna părăsire a unui partid politic în momentul chiar cînd s-ar fi putut alege cu ceva de pe urma lui, decît trecerile acestea **à contre temps** şi un ghinion derizoriu în felul său (asemenea căderii brutale într-o băltoacă a unui ins spilcuit, cădere lipsită de gravitate care îngăduie, prin compensare, rîsul necruţător şi răutăcios al privitorilor) l-a ţinut izolat. Aici s-a încrezut prea mult în sine (de unde în domeniul creaţiei tocmai această necesară încredere i-a lipsit), aşteptînd – cu o copilăroasă, şcolărească mîndrie – să fie solicitat, să i se ofere posturi...

Ceea ce e o prostie. Nimeni nu vine să te cheme de acasă, decît doar dacă eşti Pasteur, pe care l-au ales la Academia franceză scutindu-l de obligatoriile vizite ale oricărui candidat, ori un duce pair de strîveche stirpe, al cărui nume acoperă totul şi de a cărui prezenţă respectiva instituţie are ea nevoie... El însă, nefiind nici Pasteur nici duce, trebuia să ştie că şi boierii ori lorzii britanici, dacă vor să intre în politică, dau din coate, aleargă, vorbesc, îşi dau silinţa, ca orice comis voiajor...

De unde s-ar putea extrage şi formula cîteva reguli-condiţii ale succesului (pe care i le voi supune lui Ift.):

a) a te cerceta pe tine fără cruţare şi ipocrizie – cunoscînd şi ţinînd mereu seama de paradoxul că cel mai greu lucru din lume e ca omul să nu se mintă pe sine – ca să afli ce vrei cu adevărat, spre ce ţinteşti în fundul străfundurilor fiinţei tale, cînd nu te vede şi nu te aude nimeni, şi nici conştiinţa ta – moralistă şi ea, civilizată, exigentă – nu-i de faţă; – şi aceea să faci!

b) să nu ceri sfaturi, să nu te iei după alţii, la nevoie să te împotriveşti lor şi

sfaturilor lor (oricît de înţelepte ar părea, oricît de bine intenţionate ar fi) – şi nici după cerinţele eului tău social;

c) să ai un ideal, un ideal foarte înalt şi îndepărtat, şi deocamdată inaccesibil, pe care să-l păstrezi ascuns în tainiţele adînci ale fiinţei tale, pe care să nu ţi-l mărturiseşti nici ţie însuţi decît foarte rar – şi de care să te apropii treptat, încet, pas cu pas, mereu;

d) totodată să foloseşti orice prilej din afară, să nu-l refuzi (făcînd şi salturi, aşadar, de va fi cazul), să joci şi pe tablouri secundare (dar să nu le dai voie să fie absorbante, distragante);

e) să nu crezi niciodată că cineva îţi este cu ceva dator (şi Societatea mai puţin decît oricine), să nu-ţi închipui că cineva ţi se va înfăţişa vreodată spre a-ţi spune: iată, ai muncit, ca atare te răsplătim, sau: iată, eşti modest şi vrednic, te încununăm.

&

Însemnarea aceasta scurtă a lui Ift. mi se pare vrednică de a fi reprodusă deoarece dovedeşte, cred, influenţa în definitiv pernicioasă a soţilor Fundăţeanu asupra cursului vieţii lui şi faptul că nu l-au obsedat numai bunurile strict lumeşti, succesul în sensul cel mai concret şi mai vulgar şi nici măcar nu numai „izbînda" asupra destinului şi adversităţilor – în sensul cel mai larg, mai „onorabil": l-au atras natura, spectacolele ei dezinteresate şi înălţătoare, partea „poetică" a lumii – şi poate că n-a fost bun numai de monografii şi studii istorico-literare asupra vechilor noastre mînăstiri, ci şi un suflet de poet. Poate că mai ales asta a fost, un poet ratat, ori mai bine spus un poet care nu s-a ştiut pe sine.

Iată şi scurta însemnare:

„*Cap Martin.* Plimbări îndelungate şi aici, ca şi la Mamaia, la Tataia, desculţ, în nisip. Lungi. Nu-mi vine a le pune capăt. Şi

dimineaţa foarte devreme, sincronizate pe răsăritul soarelui; şi seara, în lumina lină a începutului de înserare. Aici însă pinii şi măslinii, copaci tulburător de trişti. Măslinii, cu aşternutul lor de colb subţire, solesc Elada toată, care mă întreb dacă n-a fost mai puţin „voioasă" decît îndeobşte se crede, ci mai resemnată. Inima, împăcată, cîntă ritmat natura. Nu numai puterea incantatorie a poeziei, ci şi puterea ei calmantă şi de sărbătoare, de rupere din firele toarse de bunătăţile ori răutăţile lumii. Lumii acesteia *materiale*, pe care singură o cunoşteau Grecii şi de care te liberai – apăsărilor şi josniciilor căreia scăpai – prin meşteşugirea melodică a cuvintelor. Muzica. Îmi pare că dreptatea e de partea lui Nietzsche. Weber die Geburt der Tragëdie *aus* dem Geiste der Musik. Spiritul muzicii şi al poeziei pure – trebuie să-l recitesc cu atenţie pe Bremond – are nebănuite forţe terapeutice. De ce nu le încerc? De ce mi-este frică să atac poezia? Ea, cu abisalele ei repeziciuni, mă poate salva şi de grija materialului cantitativ şi de slugărniciile compunerii prozaice. Vise: o

viaţă înscrisă într-un univers sincopat şi desfăşurată exclusiv printre fulgerări."

&

De ce este tinereţea atît de frumoasă şi de ce suntem atît de fericiţi (de nepăsători) cînd suntem tineri? Şi de ce la bătrîneţe e dimpotrivă?

Pentru că la tinereţe cărţile nu s-au dat încă pe faţă. Nimeni nu ne poate reproşa că nu am făcut nimic. *Avem tot timpul.* Suntem în faza făgăduinţelor, privim viitorul de pe un munte Nebo al posibilităţii tuturor împlinirilor. Totul e cu putinţă, încă nu putem fi traşi la răspundere. Tinereţea, ca şi balul mascat, aşterne pe feţele noastre nezbîrcite un văl algebric şi o aură difuză (egalitară). Masca şi tinereţea, deopotrivă, ascund valoarea reală (aritmetică) a fiecărui ins şi-l menţin la adăpostul incertitudinii care poate acoperi orice identitate. Aidoma ca la balul mascat, pînă-n momentul scoaterii măştii, *încă nu se ştie* cine suntem cu adevărat ori ce vom fi. Şansele sunt egale: în *Ţara minunilor*, cîtă vreme cărţile de joc stau etalate cu faţa-n jos, Regina de Cupă e în

dilemă: oricare din ele poate fi crăiescu-i vlăstar.

La bătrîneţe e cu totul altfel. Ne-am dat cu toţii arama pe faţă, suntem pe deplin aritmetizaţi, am arătat cine suntem, cît preţuim şi ce-am făcut. De ce isprăvi ne-am dovedit capabili. Ce şi cît am înscris în registrul cel mare. Şi-atunci, desigur, e vai şi amar de toţi cei ce şi-au realizat simbolul general (x, y, z) la valori minime ori nule ori negative. Atunci e ferice de un Goethe, un Verdi, un Victor Hugo, un Tolstoi. Dar ceilalţi? Ceilalţi care acum şi-au lepădat în mod cu totul definitiv masca şi au trecut de mult pe planul exclusiv numeric – al preciziei dezvăluitoare de adevăr – la ce se pot aştepta din partea semenilor de nu la silă, dispreţ, nerăbdare, lipsă de interes, cerbicie şi apostrofări urîte în tramvai? Şi-n cel mai bun caz (dar se întîmplă foarte rar) la nitică milă, în care întotdeauna intră şi nemulţumirea. Căci demascatul, în fond, l-a trădat. Cînd **x**-ul se dovedeşte a fi un simplu **o**, la ce se poate aştepta de nu la profunda dezamăgire a aproapelui său? Dar bine, nu există oare un

şir natural complet al tuturor numerelor, li se poate cumva cere tuturor să fie numere mari? Nu. Trebuie să existe şi valori nule sau negative. Dar vai de cei care s-au aritmetizat la un nivel scăzut, feştelindu-şi algebrica tinereţe. Mai bine le-ar fi fost lor să nu se fi născut – ori să fi murit curînd, cînd încă hălăduiau în fermecata împărăţie a făgăduinţelor neajunse încă la scadenţă şi-n faza de început a balului, cînd proaspetele măşti acoperă etanş viitoarele cute şi hîdoşenii ale feţelor, cînd mătaseá dominourilor n-a prins a se mototoli şi a se îmbuiba de sudoare.

&

Conversaţie cu Sandu la *Nestor*. Cafele şi savarine, oferite de mine.

Un intelectual, îmi spune, e dator să se specializeze serios, să-şi construiască, dacă nu-i om de ştiinţă, ci, ca noi, de litere, de speculaţii filosofice, de gîndire şi condei, o specialitate literară mai grea şi mai rară, de exemplu greaca veche, slavistica, ebraica... Nu se poate limita la a citi cărţi, a visa, a face planuri şi plimbări, a scrie articole de critică pe care le-ar putea la urma urmei concepe orice om cu o licenţă, a discuta cu prietenii şi a vorbi admirativ ori critic despre piese de teatru şi filme... Altfel, ratarea e sigură. Pot fi şi acestea – inclusiv erotica, se-nţelege – dar mai trebuie şi o specialitate, cum să-i spună?, *dură*, ca un vîrf de munte greu accesibil, şi unde să ajungi pe un versant cît mai colţuros. Nu mai este, îmi zice ştergîndu-se de frişcă şi aruncînd ochiade la masa vecină unde tocmai se instalează două foarte reuşite vestitoare ale amintitului domeniu erotic – numai arta,

dragul meu, te impune, îţi asigură un loc, un locşor... Cultura generală, singură – şi mai ales cea exclusiv franţuzească, aşa cum e mai întotdeauna cazul la noi (uită – te împrejur) e mai rău decît nimic... Specialitatea, strictă, pentru un intelectual care nu-i om de ştiinţă (acolo, cred, e de la sine înţeleasă) e echivalentul meseriei, e brăţara de aur, singura brăţară utilă şi cinstitoare... De ce crezi că toate scaunele de o parte şi de alta a meselor acestora (nu mă refer la masa de alături de noi) sunt ocupate de oameni care n-au reuşit, cei mai mulţi, decît să plutească într-un fel de nisipos şi sterp *no man's land* al culturii? Pentru că n-au nici o specialitate precisă, un punct de sprijin, o stîncă pe care să stea, un pisc de unde să nu poată fi scoşi cu una cu două... Dar şi-au construit case pe nisip, şi-i bate vîntul săracii, îi plimbă, ca pe frunza moartă a lui Verlaine...

&

Încrederea în sine. Da. Şi o bună părere despre sine.

Le-au avut artiştii mari, toţi.

Absolut necesare.

Îmi lipsesc, mai mult prima, desigur, decît a doua. Dar şi buna părere de sine îmi lipseşte, cîtă am e mult prea puţină spre a-mi fi efectiv de folos. Mă ştiu slab, mă ştiu leneş, e defectul meu esenţial. Pentru mine, Alexandru Iftodie e *tot una cu mine*. Nu aşa se cade. Pentru Victor Hugo, Victor Hugo era altcineva, un personaj la înălţimea căruia avea a se menţine. De aceea s-a şi putut pe bună dreptate, pe cea mai bună dreptate, spune: Victor Hugo a fost un nebun care se credea Victor Hugo. Eu nu îndrăznesc a fi Al. Ift., acel Al. Ift. pe care-l visez, mi-l doresc, mi-l făuresc în minte – şi nu-s în stare a-l realiza.

&

Traducerea textului unei tăieturi dintr-o revistă americană, tăietură aflată în dosarele păstrate de sora lui Al. Ift.

Textul (extras dintr-o lucrare asupra filosofiei asiatice) cuprinde explicarea teoretică a statuetei chinezeşti reprezentînd pe un bătrîn călare – deandăratelea – pe un catîr. De ce oare călăreşte bătrînul deandăratelea? Răspunsul constituie însăşi temeiul concepţiei chineze despre egalitatea dintre eşec şi succes (*Cio-Kok-Ko*):

„Fie că un om are parte de noroc, fie că are parte de nenoroc este relativ neînsemnat. Numai reacţia la noroc ori nenoroc are însemnătate.

Un om care îndură potrivnicia soartei şi reacţionează cum se cuvine la acea potrivnicie şi-a întărit caracterul în aşa fel încît s-a ales cu un cîştig sigur şi în cele din urmă e tot atît de folosit de parcă ar fi avut parte numai de noroc. Nu se cade ca un om să se umple de mîndrie cînd biruie, şi nici să

desnădăjduiască atunci cînd e învins. Ar trebui să conlucreze cu ursita spre a-şi căli caracterul pe acele căi pe care viaţa i le deschide. Şi deoarece Cio-Kok-Ko recunoaşte aceste lucruri el îşi călăreşte catîrul deandăratelea, fiindcă el spune că n-are deloc a face unde merge. Nu are însemnătate decît ceea ce faci de-a lungul drumului.

Omul, călătorind de-a lungul drumului pe care nu se poate călători, mergînd pe calea pe care nu se poate merge, nu trebuie niciodată să privească avuţia drept ţintă a sa. Numai întrucît biruinţa ori înfrîngerea îi înrîuresc caracterul au vreo însemnătate. Cel care învaţă a fi cu adevărat nepăsător faţă de avuţie şi faimă a înaintat mult înspre locul de unde ajungi a sta deasupra neizbînzii.

Chinezii recunosc acest principiu. Iată de ce situaţia ori averea îndrituieşte, în China, pe un om la agonisirea bunurilor materiale, însă numai dezvoltarea caracterului îl îndrituieşte la a se bucura de respect.

Noi, americanii de nord suntem prea porniţi să judecăm omul după averea şi

situaţia lui socială. Şi totuşi, în pofida celei mai mari averi şi a celei mai înalte situaţii sociale din lume, un om poate încă avea caracterul unui om stricat. Mulţi sunt cei care îl şi au. Astfel de inşi au întrebuinţat averea nu ca un pas înainte pe cărare, ci ca un scop.

Cio-Kok-Ko ştie însă cum stau lucrurile. Averea şi sărăcia sunt doar două forţe prin mijlocirea cărora se făureşte caracterul. Dacă sunt socotite altfel, atunci călătoria prin viaţă este un eşec. Aşa încît călătoreşte-ţi catîrul deandăratelea, nu lua de fel aminte la toate cîte ţi se întîmplă, ia aminte numai la reacţia ta faţă de cele ţi se întîmplă, la înrîurirea pe care o au asupra caracterului tău.

&

„Filosofia are drept scop să ne împiedice
a fi vrăjiţi de limbaj".
L. Wittgenstein

Dar nenorocirea cea mare a lui Iftodie în legătura lui de prietenie cu Fundăţenii – prietenie redusă la a-l lua şi a-l plimba prin locuri şi în condiţii nepotrivite cu starea lui bănească şi cu viaţa lui obişnuită şi apoi a-l lăsa baltă, fără nici o grijă pentru a deveni în răstimp, şi oamenii aceia, să fi vrut, l-ar fi putut uşor ajuta, medicul chirurg avea atîtea relaţii, atîţia oameni suspuşi îi erau îndatoraţi şi recunoscători – a fost cunoştinţa cu grupul colonelului Bejescu şi cu însăşi personajul acesta – cunoştinţă care avea să-l ducă pînă-n cabinetul de instrucţie al judecătorului Ştefan Manolescu. Nu mai departe, desigur, mai întîi pentru că sunt convins că nu s-a făcut întru nimic „vinovat" din punctul de vedere al codului penal, şi în al doilea rînd pentru că, după cum se ştie, întreaga afacere Bejescu a fost înnăbuşită, muşamalizată şi

totul s-a limitat la demisia din armată a colonelului.

Nenorocirea lui Al. Ift. a fost poate, cel puțin așa cred, prietenia lui cu doctorul Paul Fundățeanu și soția lui Gisèle (franțuzoaică de obîrșie, născută Bretonnier), oameni foarte bogați și de neam bun, iubitori de călătorii, de hoteluri de lux și de supra confort. Doctorul (chirurg de înaltă clasă) era avut atît prin moștenire cît și de pe urma profesiei care-i aducea venituri considerabile. Soția lui, fermecătoare și afabilă (o cunoscusem la Paris, în anii de studii) era și dînsa fiica unui industriaș mai mult decît înstărit.

Îl invitau mereu pe Iftodie – căci îl iubeau mult și țineau să-l vadă, să-i facă plăceri și să-i îndulcească viața – ba la splendida lor vilă de la Sinaia, ba la vila lor recent construită la Eforie, ori în excursii cu popasuri la hotelurile cele mai bune (ba la Palace la Sinaia, cînd se întîmpla ca vila lor să fie în reparații, în amenajări sau prea plină de rude, ba la noul Aro de la Brașov, ba la Continental la Cluj, ba la Oradea unde aflau

la hotelul Parc o găzduire socotită a fi la nivelul Occidentului). Ori îl luau (pe spezele lor, se-nţelege) cu ei în străinătate, la Viena (unde mergeau des şi trăgeau numai la un hotel vechi, însă de faimă şi rafinament, Sacker), la Vichy, în Italia, în croazieră pe Mediterana, la Nisa şi la Cannes, şi-ntotdeauna numai în condiţii de mare lux.

Îl chemau adesea şi niciodată Iftodie nu putea spune nu. Cine, de altfel, ar fi avut cumva tăria să refuze asemenea poftiri? Rezultatul, desigur, era că lucrările lui Iftodie rămîneau în urmă iar planurile sale neîmplinite, amînate de la o dată la alta. E drept că din călătoriile acestea se alegea şi cu însemnate foloase culturale, că de pe urma lor a putut dobîndi uşurinţa vorbirii mai mult decît corecte a cîtorva limbi străine şi şi-a putut îmbogăţi cunoştinţele (artistice mai ales) într-un mod cu totul excepţional. Mai e drept şi că frecventarea unor oameni ca Fundăţenii şi a societăţii lor l-a scos cu totul din orice provincialism şi a sfărîmat cu desăvîrşire barierele înguste ale mediului mic burghez, deschizîndu-i orizonturi largi,

europene, de unde fugiseră încăpăţînatele prejudecăţi şi suficienţa oamenilor neumblaţi, neieşiţi din rutina lor cotidiană, din mediul pe care ajung cu vremea a-l socoti singurul posibil şi deci singurul valabil. Pe de altă parte însă, „vălul acesta de aur şi argint" îl şi purta (ca un covor magic, ca nişte nevăzute aripi) într-o lume care de fapt nu era a lui, urmînd ca la capătul week-end-urilor petrecute la Sinaia ori în excursii, ori la înapoierea dintr-o călătorie în străinătate să trebuiască a relua firul vieţii lui obişnuite. Soţii Fundăţeanu, pe cît erau de atenţi şi de prietenoşi cu el cît timp îi erau gazde ori tovarăşi de călătorie, pe atît de brusc (de pe chiar peronul gării de nord, spre pildă) îl părăseau şi se dezinteresau de el. Niciodată nu s-au gîndit să-l întrebe cum şi din ce trăieşte, cum se descurcă, ce lucrează, dacă-i însurat ori ba, dacă se bucură de condiţii prielnice pentru a lucra, dacă e mulţumit în căsnicie, dacă n-are cumva nevoie de un sprijin bănesc. Aşa încît întreruperile cursului normal (ca să zic aşa) al vieţii lui – deşi erau izvoare de bucurie intensă, de îmbogăţire a cunoştinţelor şi de contact cu

valori superioare de civilizaţie şi cultură – nu se adăugau existenţei lui Iftodie, nu i-o sporeau, nu intrau, a dospi, în plămada traiului său intim şi intrinsec.

Dar de ce nu? Şi cum se poate ca atîtea frumuseţi şi noutăţi să nu fi constituit un altoi, un stimulent, un hormon puternic? A! aici probabil că stă misterul şi că acela nu-i decît slăbiciunea inerentă firii sale. Un altul poate că ar fi prelucrat atîta aport dinafară, l-ar fi rodit, l-ar fi prefăcut – prin asimilare şi metabolizare – în material propriu îmbogăţirii şi înălţării fiinţei receptoare. La el însă totul se reducea – dimpotrivă – la epoci de scădere a tonusului vital, la prelungite răgazuri de visare, de regret, de silă faţă de nivelul atît de scăzut la care se vedea iarăşi readus.

Singurele locuri de unde, cînd se înapoia, nu-l întîmpinau ispitele chinuitoare ale melancoliei ci, invers, o sete de lucru şi un fel de a se exprima voios şi plin de încredere, au fost mereu mînăstirile şi mai îndeosebi cele din Oltenia, pentru care doctorul Fundaţeanu avea caldă predilecţie,

neîncetînd a le elogia şi proslăvi. Aşa se face că Ift. le-a cunoscut bine de tot şi a luat hotărîrea de a le consacra un studiu mare: istoric, artistic, geografic şi – cum se spune – total. Note a strîns destule, a mers pînă-n unele amănunte, dar nici în dosarele aflate la doamna Constanţiu şi nici în alt loc nu am găsit măcar un început de scriere. Să se fi pierdut cumva un manuscris printre hîrtiile lăsate la Adina după ce s-au despărţit? Nu cred, Adina – prea minuţioasă şi plină de respect pentru tot ce-i aşternut pe hîrtie – l-ar fi salvat şi produs. Nu, din numeroasele plimbări la mînăstirile olteneşti socotesc că Iftodie s-a ales numai cu bucuria intensă a cunoaşterii lor şi cu intenţia de a le descrie într-un mod care să se conformeze şi celor mai stricte cerinţe ale ştiinţei europene şi entuziasmului apologetic al unui băştinaş căruia nu-i este ruşine să laude şi să dezvăluie frumuseţile indiscutabile ale ţării sale. Există într-un dosar o scurtă notă, care indică – ce anume? Numai ordinea de preferinţă a cercetătorului ori şi planul unei expuneri? E foarte sumară şi se înfăţişează

mai mult ca o listă indicativă, aşa încît o reproduc:

„*Mînăstirea D'intr'un lemn*: icoanele împărăteşti, imense, copleşitoare. Somptuosul arhondaric, în stil brâncovenesc-vienez, poate prea somptuos; icoana Sf. Nicolae cu simboluri pe frunte, neîntrecută.

Govora: cea mai frumoasă frescă din ţară (dar şi cea de la biserica de lîngă închisoarea din Tg. Jiu).

Pahomie, ctitoria lui Barbu Constantinescu (– a adus la noi moaştele Sf. Grigorie Decapolitul – 1400), pe un clonţ de stîncă, sălbatică, de-o asprime pustnicească egală cu a Tebaidei.

Lainici, acelaşi pictor ca la Tg. Jiu.

Bistriţa, peştera pictată şi bisericuţa din peşteră. (Unde mai există una ca asta?)

Iezer, Surpatele, Jgheaburi, Cotmeana, Sf. Ştefan (lîngă Hurezi): astea trebuie desvăluite, proclamate.

Început de Oct.: E, pe malul Oltului şi apoi pe dealuri, pînă mult dincolo de Băbeni, o zi prea frumoasă, lumina e prea lină, cerul prea senin, văzduhul prea plin de taine şi

prea imobil, pămîntul prea bogat în dulci chemări româneşti, Hristos – da, astăzi da, ca niciodată, şi din prea plinul fericirii mele că nu hotărăsc, orice ar fi, a ridica un imn de mulţumire clădirilor şi aşezămintelor acestora de aici. *Trebuie.* S-o fac!"

N-a făcut-o. Şi persist a crede că influenţa amiciţiei soţilor Fundăţeanu a fost pînă la urmă pernicioasă. Casa din capătul aleii atît de gingaş denumită Şipotul Fîntînilor, eleganta şi vasta casă Fundăţeanu, călătoriile, excursiile, recepţiile n-au fost priincioase colegului meu. Pentru o fire ca a lui au jucat un rol inhibitor, l-au descumpănit. Cine ştie, poate că o existenţă mai neîntrerupt dură şi decolorată, un trai fără ferestre asupra lumii bogăţiei şi luxului, fără pauze şi limitate înseninări într-un cer înnourat, i-ar fi fost mai utilă şi l-ar fi dus mai aproape de idealul său, i-ar fi dat imboldul, continuitatea şi gustul – patima, posesiunea – necesare ieşirii din acel anonimat care constituia visul obsesiv, coşmarul, fixaţia freudiană, tumoarea psihosomatică a inconştientului său cel mai refulat

şi totodată a conştiinţei sale cele mai clare. Şi l-ar fi scutit de groaznicul, iremediabilul, ireversibilul, abruptul cuvînt eşec (unde prezenţa vocalei alături de o şuierătoare ce parcă o ascute întăreşte mai sfîşietor conţinutul ideativ al cuvîntului şi-l transformă – pentru cine e atent – în tăiş sarcastic de ghilotină).

&

1929. Iar primesc o scrisoare a lui Sandu Ift., de la Braşov. Ce i-o fi venind şi cum de i-o fi plăcînd să stea acum, în toiul verii, în Cuptor şi-n Gustar, într-un oraş, locuind într-o stradă pavată, într-un bloculeţ urban, printre prăvălii? Căci locuieşte din nou la pensiunea d-nei Rakossy; o ştiu şi eu, confortabilă, bună dar atît de nepitorească! De ce nu-i la ţară, la munte, de ce nu stă într-o livadă, tolănit la umbră cu o carte, făcînd proiecte de studii şi romane (măcar că nu le va face, nu le va scrie), ori de ce nu porneşte în excursii, nu ia toiagul drumeţiei? Ce caută în burgul acela?

Îmi vorbeşte de farmecul unei brutării situate la colţul străzii Mihail Weiss (unde-i pensiunea d-nei R.) cu strada Orfanilor; cînd trece pe acolo dimineaţa se răspîndeşte un miros de pîine caldă ce i se pare mai paradiziac decît vreo privelişte de pe un vîrf de munte ori de pe puntea unui vaporaş plecat să străbată lacul celor patru cantoane

– şi-i justifică vacanţa braşoveană, cîtuşi de puţin lipsită, de altfel, de posibilităţi de lungi plimbări şi ascensiuni, mergînd de la vîrful Tîmpei şi aleea spre Răcădău pînă la Poiană (pe un drum abrupt ori pe drumul lin pe la Warthe) şi sus pe Postăvarul, ori spre Piatra Craiului...

Da, însă eu îl văd mai ales pe la cafeneaua Coroana, pe la băcănia Orghidan (cu aperitivele ei), pe la mezelăria Hesshaimer, bucurîndu-se, aidoma lui Christian Buddenbrook, de bucuriile prea simple ale vieţii...

&

Ce-i important? Să laşi un nume bun. Să fii împăcat cu propria-ţi conştiinţă. Să mori în pace şi liniştit, fără a fi supărat pe tine însuţi.

Da. Însă după ce vei fi izbîndit măcar puţin în lumea aceasta. Deşi în lumea aceasta Iisus Hristos a fost învins. Evangheliile sunt relatarea unui imens şi tragic eşec. Crucea e suprema neizbîndă. (Viaţa lui Iisus Hristos e istorisirea unui eşec paradoxal transformat de biserică într-o absolută biruinţă.) Şi totuşi ce zice Iisus Hristos? Zice: „Îndrăzniţi, eu am biruit lumea."

Înfrîngere? Biruinţă?

A nu, să nu ne lăsăm amăgiţi. Galileanul a învins, a învins! La biruinţă îşi cheamă oamenii, pe cei bătuţi îi face de ruşine şi-i azvîrle în iezerul de foc ori afară în întuneric, unde-i scrîşnirea dinţilor. Fără milă. Dur. Aspru.

Să iau şi eu aminte, prea puţin credincios ce sunt. (Dar pustnicii, cei care au

renunţat la toate? Cum de pot fi socotiţi biruitori?

Pot, deoarece biruinţa lor constă în a fi izbutit să renunţe.)

&

Rudyard Kipling în al său *If*: înfrîngerea şi succesul nu-s, deopotrivă, decît doi impostori.

Da. Aşa-i. În fond. Sunt două „soluţii" egal valabile ale ecuaţiei care se numeşte viaţa.

Aşa-i în Orient, în India, de unde s-a inspirat Kipling.

În Occident însă – adică la noi – conform obiceiului pămîntului, cf. tradiţiei locului (care-i hotărîtoare şi indiscutabilă) e altfel: la noi e bine şi e nimerit şi e necesar să te realizezi, să ai succes, să faci nu să zaci: „să laşi ceva" după moarte.

Alt stil, deci alte concluzii; la noi, aici, nu-s egale: înfrîngerea şi biruinţa. K. a scris sub influenţa îndelungatei lui şederi în Asia.

Dar eu trăiesc în Europa! Eu nu-mi pot îngădui să cred că-i tot una a izbîndi ori ba. Nu pot!

Pregătindu-mă să scriu despre trecut şi să evoc un coleg decedat, mă întreb dacă însăşi operaţia pe care vreau s-o efectuez nu-i

în ea însăşi imposibilă ori măcar aleatorie. Trecutul nu-i oare cu desăvîrşire inaccesibil şi orice reconstituire a sa cu totul iluzorie, chiar şi a celui mai recent? Orice istoric nu-i factice şi lucrare practică a imaginaţiei? Mărturiile (asupra unor fapte petrecute de curînd) nu-s ele mereu contradictorii şi derutante chiar cînd sunt depuse de oameni de cea mai indiscutabilă bună credinţă? Asemenea martori nu se contrazic mai întotdeauna unul pe altul? Ştiinţa şi logica nu ne demonstrează că nu se poate călători în durată şi că maşina de explorat timpul a lui H.G.Wells e o simplă fantezie? Amintirile, aşa dar, nu sunt ele *ab initio* viciate de un impediment intrinsec de neînlăturat?

Se poate să fie aşa.

Eu totuşi mă încumet să dau glas trecutului deoarece cred că memoria noastră funcţionează mai complicat decît s-ar crede la prima vedere. Uităm repede, fără îndoială, şi în felul de a reţine evenimentele intervine pentru fiecare o foarte specifică ecuaţie personală. Dar în cutele adînci ale inconştientului (ori ale materiei cenuşii) se creează pentru epocile care

ne marchează, în care se făureşte individualitatea noastră, nişte „pungi", nişte zone situate în afara mersului degradator al ţinerii de minte, nişte „depozite" sustrase procesului general de confuzie şi înceţoşare, şi acolo, într-însele, trecutul se păstrează aproape intact, proaspăt şi mereu susceptibil de a fi readus la suprafaţă, mereu capabil de a ne covîrşi cu prezenţa sa prin simpla intervenţie a unei neînsemnate excitaţii psiho-fiziologice (precum madeleina lui Proust ori o frîntură de melodie ori un miros ori un peisaj). Nu tot trecutul „se pierde", „se dizolvă" în jilavele sedimente dintre memorie şi uitare ori în apa mucedă şi dizolvantă a vieţii. Conştiinţa mai degrabă decît o soluţie lichidă e o emulsie, adică un lichid în care plutesc şi corpuri nesolvate, întregi. La asemenea elemente conservate mă refer; şi ele, cred, îmi îngăduie să vorbesc de ce a fost cîndva ca de o imagine pe care am posibilitatea să o trec de la negativ la pozitiv, s-o developez îndeajuns de uşor, îmi trebuie doar imboldul unei asociaţii de senzaţii (mai bine decît de idei), aceasta jucînd rolul necesarei camere obscure.

&

Pînă la venirea lui Lică Schein n-am avut în clasa noastră nici un evreu. Într-a opta însă, în afară de Lică, acum din nou coleg cu noi după absolvirea într-un singur an a claselor VI şi VII, a mai apărut (sosind de la Iaşi, odată cu transferarea la Bucureşti a tatălui său – căpitan medic – la o unitate din Capitală) unul: Teodor Goldman, deîndată poreclit *Goldman de la Credit*, deşi bietul băiat – serios ca o fată mare, slăbuţ, cu frunte de poet şi ochelari ai căror lentile proeminente vesteau de la depărtare o miopie avansată – numai veleităţi financiare nu vădea şi numai de treburi pozitive nu părea atras.

Pasiunea lui – căci firul acela firav de trestie, tăcut şi cufundat în sine avea şi el o pasiune, una singură, aprigă – era filosofia asiatică şi esoterismul. Citea în recreaţii, ba şi în ora de muzică (din trupu-i plăpînd şi de sub un măr al lui Adam ieşit în relief pornea o voce de fătălău cu neaşteptate efecte de bas,

de-un comic irezistibil ce-l făcea cu totul inapt pentru cor) cărţi despre magie, despre cabală, despre Buddha, despre yoga, zen şi tantra. La început l-am privit mai toţi cu milă, unii şi cu dispreţ, luîndu-l în băşcălie rău de tot, apoi însă – el perseverînd, noi obişnuindu-ne – rîsul, ostilitatea şi indiferenţa au cedat pasul curiozităţii ba şi interesului. Nu la toţi, desigur. Dar mulţi i-au cerut să le povestească şi lor din cele citite de el şi s-a format cu timpul un fel de cerc asiatic în clasă. Din el a făcut parte şi Iftodie, foarte atras de teoria detaşării de cele materiale şi vremelnice, de zen mai cu seamă, de metodele de adîncire a eului în el însuşi, de imensele posibilităţi de care dispune voinţa spre a se concentra... Cred că Goldman l-a împrumutat cîteva din cărţile lui şi că Iftodie le-a citit. (O *Istorie a magiei* şi un volum gros despre Cabală sunt sigur că au făcut obiectul unei lecturi atente.) Din ele, probabil, s-a format fundalul pe care – mai apoi, potrivnic – s-a ridicat sistemul necesităţii succesului şi proclamarea superiorităţii omului activ.

&

Un exemplu de viaţă ratată (atenţie!): *la grande Mademoiselle*, adică ducesa de Montpensier, vara primară a Regelui-Soare, fiica lui Gaston d'Orléans, unicul frate al lui Ludovic XIII.

Ce n-ar fi putut ajunge? Ambiţiile şi expectativele ei măreţe erau pe deplin îndreptăţite: era menită a fi regina Franţei ori a Angliei, ori – cel puţin – a unei alte ţări mai mici.

Şi ce-a ajuns? O fată bătrînă ciudată (şi caraghioasă) care în cele din urmă s-a căsătorit (secret şi morganatic) cu Lauzun, spre scandalul şi uimirea Curţii (v. scrisoarea doamnei de Sèrigné: am să-ţi relatez lucrul cel mai de necrezut, mai uimitor, mai extraordinar...), ca să fie bătută de acest Lauzun pe care-l adora, şi să termine în deplină uitare, părăsită, o fosilă. *Elle finit obscurément*: trist şi sfîşietor epitaf al unei vieţi începută sub auspicii atît de promiţătoare...

&

Mă duce adesea gîndul la scena, tristă, mohorîta scenă finală a domniei lui Matei Basarab, aga Matei ot Brâncoveni, olteanul de ispravă, cam prea zgîrcit şi prea „onest", dar cît de bun gospodar şi armonizat pe caracteristicile esenţiale ale ţăranului român (şi despre el ca şi despre Victoria a Engliterei s-ar putea spune că întotdeauna exprima cugetul şi voinţa poporului), care a dus o viaţă zbuciumată, mă duce gîndul la scena aceea din toamna anului 1654 cînd după douăzeci de ani de domnie a ţinut afară în ploaie răsculaţii săi darabani şi seimeni şi nu l-a lăsat să intre în palatul domnesc...

Cîteva zile în ploaie şi frig, umilit, neputincios, înfrînt ...şi ăia îşi vor simbria, îşi vor banii, bănişorii (au şi ei dreptate poate, în felul lor, totul e atît de jalnic, totul se petrece la un nivel atît de mărunt)... pînă ce răceşte, face o pneumonie (de bună seamă) şi moare (în parte, bănuiesc, şi de inimă rea).

Dar parcă alte mărimi, incomparabil mai cunoscute, mai strălucite decît bietul voevod muntean au parte de ceva mai bun la sfîrşit? Napoleon la Sfînta Elena, bruftuit de guvernatorul englez, supus vexaţiunilor celor mai meschine, Ludovic al XIV-lea dominat de habotnica şi severa doamnă de Mintenon şi de un duhovnic crunt, părăsit de toţi, învins milităreşte şi financiar, soare apunînd printre nori negri şi roşii, prevestitori numai de rele şi calamităţi, Frederic de Holernstauffen, care după ce a fost în Ţara Sfîntă cade fără glorie în cursul unei lungi campanii de asedieri ale unor cetăţi obscure... Şi, dacă-i vorba aşa, constituie oare Alexandru o excepţie? Are parte de un sfîrşit de civil, de burghez, de mîncău: moare acasă, de boală; de ciumă, de consecinţele desfrîului ori lăcomiei, de aprindere la plămîni?... ce-are a face, tot de ceva *fiziologic*, asemenea celui din urmă tîrgoveţ...

&

În bună parte (ori în cea mai bună parte a ei) nu-i oare literatura noastră o literatură a neadaptării, a eşecului, a „florii ofilite"? Nu stă mai toată sub semnul unor întunecate mohorîte ploi bacoviene şi unor melancolii (izvorîte din neîmpliniri) cvasi-lucustre? *Se duc, se prăpădesc, ca un cîntec bătrînesc* mai toţi eroii literaturii române: Dinu Murguleţ, Alecu Russet, boerii lui N. Gane, personajele lui Em. Gîrleanu şi I. Al. Brătescu Voineşti, Dan al lui Vlahuţă, Radu Comşa din *Întunecare*, Sărmanul Dionis însuşi, pînă şi zburdalnica Olguţă a lui Ionel Teodoreanu e menită morţii premature, nuvelele istorice ale lui Odobescu sunt relatările unor groaznice eşecuri, toţi şi toate sînt copii ai Neizbînzii... Chiar şi Luceafărul dă greş. Şi ce-i mai neîmplinit decît destinul eroului din Mioriţa?

Literatura noastră, literatura românească: parcă aud cum bate vîntul într-o seară ploioasă de toamnă, cad ultimele

frunze, şi-n casă nu e cald şi nu e vesel ca în romanele englezeşti, ci e trist şi oamenii n-au reuşit... Cine-a spus că sîntem un popor optimist şi voios?... Sîntem un popor îndelung persecutat şi vitregit de istorie, *jinduim* după succes, bună stare şi veselie, dar aceasta-i altceva, cu totul altceva... Numai la Caragiale, atît de puţin Român şi care ne-a iubit atît de parcimonios, de pe poziţii de superioritate şi sarcasm, numai la el eroii se aleg cu un sfîrşit bun... Da, alde Caţavencu, de Titircă, de Rică Vent., de Trahanache nu păţesc nimic, le merg treburile în plin... *lor* şi altora de teapa lor, nu unui Vlad Ţepeş, unui Mihai Viteazul, unui Cuza, unui Tudor Vladimirescu, unui Eminescu... Pentru aceştia soarta nu se osteneşte să scoată din sipetele ei cine ştie ce soluţii rare, ia de pe rafturile cele mai la îndemînă leacurile comune: trădarea, surghiunul, închisoarea, uciderea, balamucul... Pas' de mai fii zglobiu pe meleagurile cutreierate de capugiii Sultanului, de consulii ruseşti, de agenţii lui *Diskontobank*...

&

Impresie de *limes*, dedîndată ce ieşi din localitate şi chiar într-însa, pe drumurile acestea prăfuite, desfundate, albe, orbitoare... Proximitatea imediată a Orientului. Dincolo de linia orizontului: Trebizonda. La doi paşi, de fapt. Şi Samarkandul; de ce nu, dacă-i aşa? Lumea românească orientală, levantică, fanariotă, ca un sextant parţial sucit înspre alexăndrie: Creangă, Caragiale, Urmuz, Gib Mihăescu, Ion Barbu, Mateiu Caragiale.

Aici totu-i între Isarlâk şi Domniţa Hus. Şi Gore Pirgu, fireşte, e şi el pe-aici. Fastuosul Bizanţ: prin Vasile Lupu şi, indirect, prin Mangrup, dar şi sciticul şi – dincolo, mai departe – motivele geometrice ale covoarelor, olteneşti, care vin de-a dreptul din Ţara Chitailor.

Şi Urmuz, mai ales, precumpănitor, total. Ăsta a simţit mai adînc decît toţi ce-i orientul pentru noi. Totul rezumat în cîteva titluri: Pîlnia şi Stamate, Algazy şi Grummer,

Ismail şi Turnavitu. Ăştia sîntem, pentru el, coborîtorii înfrîntului Decebal!

Şi ce iz de farniente, de imobilitate, de statică absolută. Aici ar fi trebuit Ioşua nabi să oprească soarele în loc. (De nu l-o fi şi oprit, de nu el, vreun corăbier fenician, sirian, minoic?)

Torpoare. Metafizica nemişcării, morala efortului minim şi al minimei rezistenţe. Elea, nu Heraclit: iată omul nostru. *Ecce homo.* Metafizica dulceţurilor, şerbeturilor, cafelei. Ionel Teodoreanu e, de nu un mare scriitor, un adînc cunoscător al sufletului românesc.

&

În cele cîteva dosare îndesate în mapa așezată deasupra dulapului din foarte modesta cameră unde locuia fostul meu coleg (mi-au fost încredințate de sora lui, doamna Constantin, care locuia în odaia alăturată – un mic apartament într-un bloc foarte puțin îngrijit, aș zice chiar foarte puțin salubru, din spatele gării Obor) – dosare atît de gros acoperite de praf încît se vedea limpede că nu se umblase demult cu ele – am găsit, printre note stenografiate, planuri de studii, două romane începute, fragmente ale unei biografii a prințului Grigore Sturdza – vițelul (titlul: *O personalitate pitorească a trecutului nostru)*, un destul de amplu *Jurnal* din care am lăsat mult la o parte însă n-am șovăit a scoate acele pasaje ce mi s-au părut semnificative pentru „teoria necesității de a izbuti în viață" și numeroase extrase din cele mai felurite cărți ce se pot închipui, am găsit, zic, și acest citat dintr-o obscură carte polițistă americană, subliniat și însoțit de

remarca: esenţial, reprezintă testamentul meu spiritual, secretul vieţii mele, echivalent răspunsului dat de paznicul porţii în romanul lui K[afka]. Nu cred că greşesc dacă închei sumarele şi dezordonatele mele note despre Al. Ift. reproducînd integral citatul. O! de i-ar fi putut aduce pacea şi mîngîierea finală, lui, şi nu numai lui, ci nouă tuturor şi de ne-ar putea sluji drept îndreptar şi consolare la sfîrşitul vieţii şi drept tămăduire a rănilor şi cicatricilor produse de atîtea vicisitudini ale unei epoci istorice bogată în suferinţe, surprize şi ironii.

&

Cred că pot scrie cu destulă obiectivitate despre fostul meu coleg deşi am motive ca să-l dispreţuiesc şi nu ca să-l iubesc. Ca să-l dispreţuiesc (ori, dacă poate părea cuvîntul prea tare, ca să nu-l admir): pentru că în pofida tuturor declaraţiilor şi teoriilor lui despre nereuşită, despre datoria *eshatologică* pe care o avem de a dura în cursul existenţei noastre (– şi folosesc verbul a dura fiindcă la acesta chiar recurgea el, nu fără pedantism, ori de cîte ori îşi expunea concepţia –) *un monu-ment*, de a nu face degeaba umbră pămîntului, de a lăsa *ceva* în urma noastră, de a nu ne rătăci şi pierde în micimile şi ocolişurile şi băltoacele unei vieţi goale şi ratate, el n-a realizat nimic şi n-a fost nici măcar conferenţiar universitar (a fost *de facto*, vreme de doi ani, asistent al profesorului N. Cartojan) şi nu figurează în fişierul bibliotecilor decît ca traducător al *Măgarului de aur* al lui Appuleius (traducerea a făcut-o la cererea unei edituri care pînă la urmă nu i-a plătit decît jumătate din suma promisă şi i-a

tipărit lucrarea în condiţii grafice penibile) şi ca autor al unui studiu (corect, ce-i drept, şi destul de frumos scris însă cu totul sumar şi cu o pronunţată nuanţă de literatură pentru uz turistic) despre cetatea de la Rupea. Ca să nu-l iubesc: pentru că s-a însurat cu Adina. Desigur, după ce trecuseră aproape cinci ani de la divorţul nostru (nu aş putea aşadar spune că „mi-a luat-o"), dar oricum, oricît de generoşi şi detaşaţi am putea fi şi s-ar cuveni să fim presupuşi a fi, nu socotesc să i se poată cere cuiva să îndrăgească pe bărbatul care s-a căsătorit cu fosta lui soţie, (care, nu-i aşa? – a devenit în deplinul înţeles al cuvîntului *soţul ei*, cu tot ceea ce – fizic, fiziologic, sentimental şi moral – implică situaţia aceasta. În cazul nostru, cu mult mai mult decît atît: bărbatul respectiv s-a însurat cu fosta primă dragoste din tinereţe a celuilalt şi e şi fost coleg şi neîntrerupt prieten al divorţatului; mai că mi-ar veni a scrie: al înşelatului.

Dar sînt mai bine de patru ani de cînd Iftodie a murit. Iar viaţa în ultimul pătrar de veac a fost atît de plină de fapte, de evenimente, de *istorie*, de sbuciumări şi

prefaceri, noi înşine ne-am schimbat atît de fundamental ori măcar – prin forţa şi contagiunea lucrurilor înconjurătoare, prin tăria spectacolelor ce s-au succedat înaintea ochilor noştri, prin efectele trepidaţiei cărora am fost supuşi (oricît ne-am fi ferit, ne-am fi retras, ne-am fi ascuns) ne-am obişnuit cu optice felurite şi ne-am acomodat a purta ochelari cu dioptrii creatoare de *zoom*, încît cred că – fără de voie, desigur, şi fără nici un merit, prin urmare – ne-am însuşit o deconectare, o răceală, o tocire nervoasă, o indiferenţă care pînă-n cele din urmă poate fi definită drept un soi de obiectivitate. Acum, în ajun de şaptezeci de ani, scăpaţi de sub despotica împărăţie a erosului, liberaţi de grijile ambiţiei şi de cruntele frămîntări ale amorului propriu, putem grăi oarecum senini şi să ne-aducem aminte fără ca să tresărim şi să ne învenineze reactualizarea trecutelor dureri, trecutelor umilinţe, fostelor ocazii pierdute.

&

Ceea ce întodeauna mi-a plăcut (şi m-a atras) la Alexandru Iftodie a fost caracterul lui absolut neinvidios. Nicicînd n-am cunoscut om nu numai atît de lipsit de orice pizmă dar şi aşa capabil de a se bucura – pe deplin, şi în modul cel mai sincer, entuziast aproape – de binele ori de bucuria altuia. Pe vremea cînd călătorea mult cu soţii Fundăţeanu şi străbătea deseori valea Prahovei, cu trenul ori mai ales cu automobilul, elegantele hoteluri şi fastuoaselor vile ale localităţilor înşirate la poalele Bucegilor nu-i stîrneau (mi-a spus pe un ton ce exclude orice făţărnicie, orice poză) decît un simţămînt de admiraţie, de caldă participare la gîndita fericire a celor cărora le era dat a-şi petrece viaţa în asemenea splendide locuri şi luxoase locuinţe. Aparţinea burgheziei foarte modeste, din rîndurile căreia se ivesc mai ales nemulţumiţi şi ambiţioşi îmboldiţi a face carieră – ca Julien Sorel ori Eugène de Rastignac – de o

vajnică şi răscolitoare invidie. Nu, Iftodie nu ştia ce-i aceasta. După cum, în duminicalele lui plimbări prin parcul Bonaparte ori parcul Filipescu nu închipuie altceva decît încîntarea de a-şi petrece viaţa în care atît de atrăgătoare şi confortabile, fără a nutri nici un fel de animozitate faţă de locatarii lor actuali (nu se vedea alungîndu-i, înlocuindu-i, supuşi unor suferinţe compensatorii de privilegiile de care aveau parte, ci numai îngăduit a intra şi el – dar mai mult ca un fel de spectator, de asociat „în parte", ca o rudă venită în treacăt, ca un „unchi simpatic", ori o „mătuşă bătrînă" ce sînt de-ai casei dar nu ţin de însuşi cercul intim al familiei proprietare, mai mult ca un călător care, zărit dinăuntru, e poftit să intre niţel în casă), tot aşa, pe valea Prahovei, nu încerca decît satisfacţia şi plăcerea de a se uita la vilele fugitive şi de a imagina vieţi incomparabil de fericite, bucurîndu-se de bucuria altora fără nici o rezervă mintală ori vreo tăinuită acră înţepătură de orgoliu rănit ori de senzaţie acută de nedreptate.

&

În viaţa unui creator adevărat – a unui artist autentic ori a unui om de afaceri hotărît să facă avere cu orice preţ – nu există „incidente", „întîmplări", „necazuri" care să poată constitui o piedică definitivă şi să justifice, să scuze eşecul. Firile slabe şi şovăielnice, pseudo-artiştii vor invoca astfel de incidente – boli, catastrofe financiare, pierderi de manuscrise sau falimente, moartea unei fiinţe dragi, tragedii familiare, infirmităţi, întîrzieri, întîlniri ratate –, crezînd că amploarea ori incidenţa lor îi va scăpa de răspundere în ochii oricărui om de bună credinţă. „Incidentele" acestea le vor acorda circumstanţe atenuante şi compătimitoarea ori plictisita nepăsare a celor din jur (exasperaţi desigur de repetarea unor fraze ca „ei, dacă nu se prăpădea soru-mea", „ehei, dacă luam examenul în primăvară", „altfel ar fi fost dacă în ajun nu cădeam şi nu-mi fracturam braţul"), dar nu vor putea niciodată fi considerate ca o explicaţie

valabilă a faptului că nu au creat o operă ori nu şi-au atins ţelul. „Incidentele" sînt bune pentru cei ce nu au vlaga necesară creaţiei. Un om autentic îşi va împlini ţelul oricîte greutăţi – mari şi mici – i s-ar ivi în cale. Creatorii lucrează în orice împrejurări: le moare soţia, le moare copilul, le plînge copilul toată noaptea, le trece metroul chiar pe sub apartamentul unde locuiesc, îi chinuie o boală cronică, sînt sistematic nedreptăţiţi, sînt siliţi să se mute dintr-un oraş în altul – ce-are-a face! Ei merg mai departe, *calcă peste cadavre*, peste al lor în primul rînd, pentru ei numai şi numai realizarea scopului contează, către el înaintează în stare de somnambulism şi de totală indiferenţi faţă de tot ce-i împresoară.

Atenţie! Nu cumva să ajung a mă potrivi schiţării de mai sus a omului slab! Sînt mult prea indulgent cu mine şi prea grijuliu faţă de nevoile, drepturile, comodităţile, cerinţele celorlalţi. De-aş putea ajunge la duritate şi egoism, de care atîţia alţii ar voi să scape.

&

Lică Schein trecuse de la Spiru Haret la Şincai, în clasa a cincea, din două motive egal de hotărîtoare. Mai întîi, familia lui se mutase din apartamentul unde, în centru, locuia plătind chirie, într-o vilă pe care-o moştenise de la o mătuşă foarte bătrînă, o vilă spaţioasă şi destul de impunătoare, dar lăsată în ultimii ani aproape în paragină de proprietara din ce în ce mai bolnavă şi ţintuită o vreme îndelungată la pat. Se mai întîmplase şi altceva: Lică fusese eliminat de la Spiru Haret deoarece se dovedise că, elev în clasa a IV-a fiind, s-a îmbolnăvit de blenoragie. Au vrut mai întîi să-i ceară eliminarea din toate şcolile, apoi, cu toată opunerea medicului şcolii, dr. Galimir (care luase apărarea „bolnavului"), cei de la Spiru au stăruit numai pentru plecarea lui. În cele din urmă nu s-au opus unui transfer la alt liceu. Blenoragia, dealtfel, fusese mai mult un pretext, un punct culminant: Lică obosise şi exasperase dascălii cu isprăvile lui, cu

exemplul pe care-l oferea colegilor, cu totala neluare în seamă a orarului şi programului. Exemplu rău nu se poate spune că dădea, propriu zis, pentru că modul lui de viaţă (*ses frasques et ses fredaines*, ar fi spus francezii, dar raportate la un băiat de vîrsta lui, expresia galică se potriveşte mai degrabă unui bărbat tînăr) aparţinea unui domeniu atît de inaccesibil colegilor săi, se încadra într-o modalitate de trăire atît de străină lor, implica atitudini şi obiceiuri de folosire a timpului atît de neconceput pentru ei încît nu-l puteau imita pentru nimic în lume, după cum l-ar fi putut imita dacă ar fi aflat că vine la şcoală pilotînd cu avion propriu ori chiar zburînd cu aripi de ceară, ca Icar.

Oricum, în atmosfera rigidă, niţel militărească şi foarte de modă veche de la Sincai, aspectul, limbajul şi manierele noului elev (avea să rămînă repetent în clasa V-a, dar apoi să obţină a face clasele VI şi VII într-un singur an şi – spre uimirea generală – să le facă şi să redevină coleg în ultimul an) au adus un suflu de libertate, de mister, de ştrlcare a vechilor obiceiuri, ceva în genul

acelui suflu al veacului de care vorbea în cărţile sale un critic cu tendinţe moderniste – E. Lovinescu, îl citeam, cîţiva, cu entuziasm şi încercînd senzaţia de a fi temerari şi neconformişti –, suflu care zdruncinase şi pînă-n cele din urmă doborîse vechile aşezări ale Principatelor Române după 1848. Lică polariza şi simboliza tot ceea ce la Şincai era privit cu ochi răi şi cu teamă: aberaţiile „din centru", mendrele îmbogăţiţilor de război şi ale „intelectualităţiii neînrădăcinate", excentrităţile răsfăţaţilor feciori de bani gata. La noi domnea o atmosferă cvasi-semănătoristă, provincială (– conformă cu aşezarea oarecum periferică a localului –), în general conservatoare şi poate şi influenţată de un fel de ultimă rămăşiţă a unui ultim suflu a demult răposaţilor epigoni ai şcoalei latiniste. E lesne de înţeles ce efect trebuia să producă apariţia unuia ca Lică Schein printre noi; ceva asemănător cu intrarea unui tigru neîmblînzit ori a unei perechi de tauri furioşi într-un magazin de porţelanuri.

Pe Alexandru Iftodie, Lică, totodată, l-a atras şi l-a scîrbit. Cred totuşi că pot

susţine că mai ales l-a atras; în mod paradoxal, băiatul acesta de viaţă şi acţiune, explozia asta de nepăsare şi de precoce contact cu toate plăcerile şi „realităţile" vieţii, i-a catalizat pornirile „poetice" şi visătoare, a determinat un fel de retracţie din faţa demnităţilor existenţei, o retragere destul de pustnicească în sine, ori mai bine zis nu în sine (ceea ce ar fi putut duce la o activă punere în valoare a unor talente sau înclinaţii proprii), ci în golurile eului, în zonele de risipire şi măcinare a voinţei şi ambiţiei, acolo unde insul se complace a se refugia spre a trăi numai privindu-se trăind (dar participiile acestea prezente ale filosofiei fenomenologice încă nu erau, fireşte, cunoscute), gustînd din viaţă numai neamestecul în trebăluirile şi forfota oamenilor obişnuiţi, decantînd cu desăvîrşit discretă modestie şi resemnare păşirea dezinvoltă pe o uşor concavă orbită centripetă. Aşa încît el, care la început fusese un elev mediocru şi în primele clase nu absolvise anul cu medii superioare lui şapte şi apoi se ridicase brusc pe scara valorilor

didactice ajungînd pînă la a fi premiant, căzu din nou în apatie şi reveni la statutul de elev mijlociu. Dar citea mult, de toate, şi noua lui stare nu era una de mediocritate, ci de conştientă repudiere a ceea ce considera o stearpă agitaţie cu scopuri pur utilitare, convenţionale. Schein, în felul lui desmăţat (naiv, de fapt) contestă valorile „provinciale" şi „mic burgheze" ale vieţii – şi ale culturii şcolare. Dezafectarea lui Sandu avea altă semnificaţie: se înfăţişa ca o lene, era în fond o înţelepciune, o superioritate. Cei doi evrei – fiecare în felul său osebit – izbutiseră a-l influenţa, a-i schimba însăşi viziunea vieţii: din lecţiile amîndurora îşi crease o filosofie orientală în esenţă nesenzuală însă, strict abstinentă, abstinentă şi ostilă în raport cu orice formă de pragmatism eficient.

&

Prin anii douăzeci, colegul meu de bancă de la liceul Gheorghe Şincai îmi vorbea adesea despre oroarea pe care i-o inspirau vieţile mediocre, nereuşite, ratate. Odată, după o lecţie a profesorului Gh. Nedioglu cu privire la eroii din lumea lui Emil Gârleanu şi I.A. Basarabescu, mi-a mărturisit că dacă învaţă sîrguincios şi se străduieşte să ia un premiu, o face numai pentru a evita să se afunde mai tîrziu – ca într-o mlaştină puturoasă, o baltă plină de vietăţi imunde şi nimîrcuri împăienjenite – în anonimat, cenuşiu şi obscuritate. Pe chiulangii, pe leneşi, îi privea – cel puţin atunci, în momentul acela – cu o secretă invidie (ca pe unii liberi şi liberaţi de obsesia ce-l chinuia pe el), dar mai ales cu mirare: cum de nu-şi dădeau seama ce searbădă şi jalnică viaţă îşi pregătesc?

Pe colegul meu de bancă şi prieten (cel puţin atunci) îl îngrozea ideea apartenenţei la ceea ce, mai tîrziu, avea să afle că, pentru

chatari, constituie mulţimea oamenilor fără har, a nealeşilor, acea *mare damnata* lipsită de suflet; ideea intrării în acel *abis ferdidar* despre care, tot mai tîrziu, abia pe la mijlocul anilor treizeci, avea să citească în *Cronica familiei Pasquier* a lui Georges Duhamel (abisul soţilor obsedaţi numai de grija verificării socotelilor prezentate de slujnică, de găsirea locului cel mai nimerit pentru pitirea cheii de la bufet, de aritmetica drămuire a mîncării lăsată pe a doua zi); perspectiva de a deveni una din acele şterse vagi umbre care mişună peste tot locul, vieţuiesc, se agită, pier şi nu lasă nici o urmă a trecerii lor pe acest pămînt. (N-au nici măcar probabilitatea de a se preface în fosilă, şi cît de infim de mică este aceea ca piatra lor funerară să fie descoperită peste milenii pentru a sluji drept argument al unui arheolog al viitorimii întru susţinerea unei teorii numai Dumnezeu ştie cît de fantezistă.)

De pe atunci îl înfiorau nesfîrşitele şiruri ale anonimilor, sufletele moarte ale chatarilor, existenţele pe care tînărul critic G. Călinescu avea să le rezume în altă fază a

carierei lui astfel: „gunoaie, cimitire, murături", toată acea „mică burghezie", în înţeles nu atît social cît spiritual şi caracteriologic, categoria neîmpliniţilor, nerealizaţilor, învinşilor de viaţă ori a celor, şi mai numeroşi, care nici n-a fost nevoie să fie înfrînţi, care singuri şi dintr-un început s-au dat bătuţi, şi-au făcut un ideal din a fi aploaiaţi, din a merge la berărie, a citi ziarul, a moţăi după masa de prinz, categoria celor aşezaţi în dubla zonă a meschinăriei şi banalului, accentuînd filosofica vremelnicie şi senzaţie de proustiană evanescenţă a vieţii sub formele lor cele mai acute, mai paroxistice – da, mai acute şi paroxistice însă nu prin intensitate şi tragic, ci numai ca metastaze ale tristeţii, ca neoplasme ale melancoliei: vulgaritatea sfîşietoare cu iz de cameră neaerisită şi pat de spital, trivialul cu înfăţişare de îngălbenite scrisori de ceartă pentru împărţirea unei moşteniri neînsemnate ori de haine soioase rămase în dulapul unui avar trăznit de dambla în pragul privaţii.

N-au ce face? Aşa le e firea? Nu pot mai mult? Atîta pot? După o scurtă (şi deci falsă, ori cel puţin echivocă) perioadă trăită sub semnul avîntului şi „idealului" (care-i mai degrabă o erupţie fiziologică a energiei în anii tinereţii decît manifestarea unor însuşiri, unor propensiuni temeinice) trec în mod firesc, fără salturi, la tabiet, funcţionărime, harţă cu nevasta, vecinii şi ceilalţi călători din mijloacele de transport în comun? Coboară la nivelul greutăţii lor specifice, atît de puţin consistentă? *Se declară*, însfîrşit, drept ceea ce sunt cu adevărat? Poate. Desigur. Şi totuşi, ce plăcut i se părea lui Iftodie să poţi spune la un moment dat *exegi monumentum*, să priveşti înapoi la o viaţă rodnică şi la opera împlinită. (Cu o mîndrie modestă, nu fără asemănare cu bucuria gospodinei care înainte de a se duce la culcare se mai uită o dată la bucătăria unde toate au fost puse la locul lor şi totul luceşte şi sclipeşte.)

Membrii Junimei care, la adînci bătrîneţe, îşi aduceau aminte de anii şaizeci-şaptezeci şi-şi evocau cu semeţie tinereţile şi lucrările, îl încîntau şi i se păreau un model.

Ca şi scriitorii care-şi încheiau cu bine o scriere vastă, ca şi sculptorii care desăvîrşeau o bucată de natură să uimească lumea. Odată (dar asta s-a petrecut nespus mai tîrziu, în altă lume, după 1944), întîlnindu-l pe Calea Victoriei, în dreptul Poştei, mi-a spus cît de mult l-a impresionat terminarea de către Jules Romains a romanului său în douăzeci şi şapte de volume. Şi l-a dus pînă la capăt, în ciuda războiului şi a surghiunului! Iar în *Setea şi Foamea* lui Eugen Ionescu, puţin înainte de a muri, fusese în măsură să recunoască o teorie înrudită cu temerile şi premoniţiunile sale: aceea că oamenii care nu fac nimic din viaţa lor, care o irosesc în locuri comune, fleacuri şi nerozii, care nu-şi rodesc talentul şi umblă telelei Tănase, hai hui, prin lume, care la întrebarea: ce-ţi aminteşti? ce vezi acum retrospectiv? nu pot răspunde, nu pot îngăna decît: î... stîlpi, raţe, oameni, şosele... î... curcani... sunt sortiţi osîndei veşnice! Au pierdut partida.

Artistul e vrednic de tot respectul pentru că el e mereu stăpînit de nevoia realizării, pentru că e – de bună voie – supus

operei; e în serviciu; el nu-şi pierde vremea şi viaţa, el nu dispare în morocănos, penumbră şi neconsistent, în vag, vîscos şi mărunţiş, el permanent e legat (ombilical) de făurirea unei opere – a cărei valoare poate, firește, fi mai mare ori mai mică, ori poate fi chiar nulă, dar îl menţine la suprafaţă, îi dă un rost, îi garantează o demnitate, o ţinută, nu-l trece în rîndul frunzelor purtate de vînt, al pionilor permutaţi de colo colo pe eşichierul cotidianului de valurile anodinului celui mai static, de un fel de socială şi morală mişcare browniană, viermuirea aceea neîncetată şi fără noimă a moleculelor nediferenţiate. Opera artistului e – în orice caz şi independent de sorţii ei de a se impune posterităţii – o pîrghie şi o prăjină de salvare, e un sprijin, o insignă, o căftănire, un titlu de noblețe, o distincţie, o demascare. Viaţa trebuie poate trăită şi ea „artistic", făurită, lucrată, nu vieţuită numai existenţial: în liceu încă nu foloseam termenul acesta din urmă, încă nu-l cunoşteam, dar îl simţeam prea bine şi Alexandru Iftodie ştia foarte exact ce avea în vedere, la ce se referea, de ce îi era ori

avea să-i fie frică de modul de viaţă (şi expresia aceasta e anacronică pentru anii douăzeci, traducerea englezescului ori mai bine zis americanului *way of life* s-a impus mult după aceea) al unor oameni ca Ferdinand şi Claire Pasquier, eroii lui Duhamel, robi exclusivi ai celor mai de jos griji casnice şi locuitori ai abisului micimilor. Ori de al lui Christian Buddenbrook, eroul lui Thomas Mann – personaj în care mă întreb dacă nu s-a recunoscut într-o oarecare măsură –: cel care nu putea să guste viaţa decît sub aspectele ei blînde şi comode, care se refugia în familie, cămin şi băutură şi bucuriile simple şi nu putea face saltul înspre o prehendare prelucrătoare (bărbătească, adică, ori artistică) a materiei şi conexiunilor. La mulţi, la cei mai mulţi oameni vine un moment al declanşării instinctului către acţiune şi rost (ori numai rostuire), al ieşirii din reverie şi – din penumbra pregătitoare a „idealurilor tinereşti", aşa cum arată Konrad Lorenz în *Die acht Todsünden der zivilisierten Menscheit*, dar la alţii – cum e şi Christian Buddenbrook, declanşarea nu are

loc şi totul rămîne latent, risipit în faza infantilismului ori adolescentismului, a viselor cocoloşite la căldura căminului familial. Mă tem că aici ar trebui să-l clasific şi pe vechiul meu coleg.

&

Domnişoara Bianca avea o nebunie blîndă: primea vizitele principalelor personagii ale marilor romane. Spre a-i găzdui cobora într-o cameră de subsol a casei. Nu era o pivniţă, deşi fusese folosită pe rînd ca depozit de lemne tăiate, cămară de iarnă şi adăpost pentru vechituri. Acum era o încăpere prefăcută de D-ra Bianca în salon de recepţie a unor persoane de seamă. Căci o vizitau numai fiinţe alese, eroii lui Proust, Th. Mann, Faulkner, Franz Werfel, Dostoievski ori François Mauriac. Veneau şi cei ai lui Duiliu Zamfirescu, Ionel Teodoreanu şi Mihail Sadoveanu. Li se alăturau uneori şi figuri ale istoriei reale, deşi mai rar.

Dra B. nu se înfăţişa cu nici una din obişnuitele triste însuşiri ale dezechilibrului mintal: era foarte curată, se îmbrăca mereu cu multă grijă, se purta cuviincios şi liniştit. Doar zîmbetul, discret, se arăta anormal de constant, ochii se plecau cu stăruinţă în jos, iar de vorbit, cu semenii ei, abia dacă i se întîmpla să depăşească rare monosilabe şi vagi îngînări.

Cînd însă cobora la subsol, în camera de oaspeţi, lucrurile luau cu totul alt aspect. Îşi întîmpina musafirii cu vioiciune, şi lua parte cu mare interes la discuţii. Nu juca rolul celorlalţi, îi asculta. Dar le răspundea, pe larg de obicei, şi din spusele ei se puteau deduce frazele rostite de ilustrele fiinţe vizitatoare, aşa cum scrierile anumitor scriitori ai vechimii sînt reconstituite de critici, istorici, cu aportul pasajelor citate de alţi autori ori cu al contrargumentelor folosite de adversari ai căror opere nu s-au păstrat. Cu totul absorbită de convorbirile la care lua parte, D-ra Bianca nu ar fi băgat de seamă dacă cineva, de cealaltă parte a uşii ori în dreptul ferestrei uneori deschise ar fi tras cu urechea. Pentru că D-ra Bianca era o persoană cultă: fusese o elevă sîrguincioasă şi o studentă plină de rîvnă, şi numai boala o împiedicase să-şi ia licenţa în litere. De supărat ori de stingherit, nu supăra nici nu stingherea pe nimeni; curată, harnică, liniştită, ca şi absentă, nici nu i se simţea prezenţa. Una două trecea în subsol şi petrecea acolo cu nevăzuţii ei oaspeţi ceasuri întregi.

&

Venit de la un gimnaziu din centru, din strada Scaune (ori Nicolae Filipescu, aşa cum i s-a spus mai tîrziu), Lică Schein aducea cu sine un aer de modernitate, curaj, voioşie şi un iz de „modernism", de „revoluţie" – ceva, pentru noi, foarte nou (ca şi poeziile lui Minulescu, din care cita mereu), atrăgător, şi mai ales, plin de ispite. Voinic şi înalt, blond şi frumos, se făIea cu numeroase cuceriri şi succese; cît vor fi fost adevărate nu aveam de unde şti, deşi nu păreau imposibile cui s-ar fi uitat la înfăţişarea lui de atlet bălai cu ochi albaştri şi, pe buze, cu un neîncetat zîmbet fermecător. Dar două lucruri erau certe: că era băiat bun, coleg incapabil de pîră şi, totodată, cel mai destoinic chiulangiu, derbedeu, beţiv şi golan ce se poate închipui. Bătuse mingea şi jucase oina pe vastul maidan care despărţea strada Scaune de piaţa Brătianu, în imediata vecinătate a gimnaziului Spiru Haret (acolo unde aveau loc şi orele de gimnastică). Se dovedi priceput

la fotbal deîndată, precum şi la scrimă (căci era elevul maestrului Atanasiu, a cărui sală din mansarda clădirii Bursei o frecventa regulat) şi la box. Ne era simpatic tuturora, prin totala lui detaşare de orice obişnuite preocupări şcolăreşti, şi prin impresia puternică pe care o resimţeau de a fi, printr-însul, în contact cu o cu totul altă lume, lumea care – în fond – ne aştepta.

Odată cu el a intrat în severa (şi oarecum mohorîta noastră clasă) un vînt de primăvară, de necunoscut şi de uşoară, foarte uşoară, rebeliune – ori măcar de punere la îndoială a fatalităţii şi indiscutabilităţii regulilor şi principiilor vieţii noastre cu trăsături de şcoală militară şi de seminar. Nu ne-am schimbat felul de a fi, însă am ştiut că mai există şi altceva, că drumul nostru nu-i neapărat singurul. Anul 1921 adusese confirmarea astrofizică a teoriei lui Einstein, sosirea lui Lică Schein a introdus relativitatea la liceul Gheorghe Şincai.

&

Vieţile şterse şi pierdute, umbrele terne, cortegiul mohorît al sufletelor moarte, al celor care au trecut pe acest pămînt fără a lăsa nici o urmă, gloatele de rataţi care şi-au închis periplul lumesc sub semnul dezolant al eşecului şi al rătăcirii în mărunţişuri şi fleacuri, ori toţi cei care – niţel înzestraţi, niţel îmboldiţi să iasă din anonimat şi cenuşiu – nu au izbutit totuşi să scuture lanţurile lenei, ale rutinei, ale tiraniei preocupărilor cotidiene ori distragerilor şi solicitărilor furişate în inimile lor slabe de cele mai trecătoare dintre cele mai comune plăceri, nu au izbutit şi au pierit fără a fi în stare să dea un răspuns cîtuşi de puţin satisfăcător categoricei întrebări formulată odată de Verlaine: Hei, tu, ăsta de-aici, ce-ai făcut din tinereţea ta? (ori celei extinse asupra unui întreg parcurs vital: ce-aduci din lume? cu ce-ai îmbogăţit-o? talentul cum ţi l-ai rodit?), genunea nimicniciilor şi nimicurilor, atenţia acordată numai lucrurilor de

suprafaţă şi ţinînd de suprastructurile cele mai subţiri şi mai epidermice ale existenţei (cum ar fi, spre pildă, certurile fără rost, vizitele fără noimă, lecturile inutile şi stupide, ridicolele dar paralizantele ţineri de minte ale răului, cufundarea continuă în concreteţea cea mai lipsită de semnificaţie, şi mai presus de orice branşarea atenţiei exclusiv pe lungimea de undă a trîndăviei şi a sfatului de a lăsa lucrurile importante pe mîine), gîndul la uriaşa jalnică massă a celor ce pleacă de aici poate fără suflet, pentru că atîta cît au avut la naştere şi l-au irosit în zadarnice prostii ori sluţenii ori elaborate josnicii, acestea îl exasperau pe Al. Ift. – şi i se citea exasperarea pe faţă, în culoarea ei, în ţinută şi gesturi (obosite, pline de obidă, exasperate, sătule) – cu atît mai mult cu cît era pe deplin conştient (sau, în sfîrşit, pe cît de deplin conştient putem fi de situaţiile în care, fără îndoială, apărem în postură de vinovaţi) că printre toţi cei pe care-i osîndea şi a căror tristă soartă o deplîngea, *cel dintîi era el.*

&

Să nu închei totuşi această sumară evocare a lui Iftodie şi a unor întîmplări din viaţa lui şi a mea fără a lămuri care a fost soarta cîtorva din cei pe care am avut prilejul de a-i menţiona în cursul relatării mele. Teodor Goldman, *Goldman de la Credit*, aşa slăbuţ şi firav cum a rămas şi în anii studenţiei şi cînd a intrat în viaţă, n-a şovăit în 1941 să se adreseze mareşalului Antonescu pentru a-i solicita dreptul – în calitatea lui de fiu de ofiţer român – să ia parte la războiul început în luna iunie a acelui an. Făcuse, de altfel, şcoala de ofiţeri de rezervă şi avea decret de sublocotenent. Cererea (compusă în termeni foarte solemni) i-a fost aprobată (atunci pensionar, taică-său urcase pînă la gradul de medic-locotenent-colonel) şi a plecat în curînd pe front. A murit nu după mult timp, în faţa Odessei.

Lică Schein, *bestia blondă*, cine ar fi crezut-o? cine şi-ar fi închipuit-o? cui i-ar fi trecut prin minte?, după ce a emigrat cu

întreaga lui familie în Franţa, a devenit Léon Schein, autor de cărţi şi cursuri de critică literară şi filosofie. A obţinut mai apoi un premiu, unul din premiile de vază ale ţării, şi o bursă la un mare institut din Statele Unite. Dar lucrurile nu s-au oprit aici; Léon Schein a ajuns profesor la Sorbonna – *en Sorbonne*, îi place niţel pedant şi cu iz de letopiseţ, să se intituleze – şi unul din cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai filosofiei structuraliste. Numele lui a figurat şi figurează în manuale, e citat în toate revistele de specialitate, ba a şi depăşit domeniul acesta strict atingînd fericita situaţie de personalitate culturală situată deasupra separaţiei speciilor şi genurilor. Am citit într-un ziar francez (stau şi eu la coadă, în faţa centrului de difuzare a presei din strada Doamnei, dis de dimineaţă, pentru cîte un *Le Monde*) că alegerea lui la Institut e sigură.

Adina, tot sprintenă şi iute, n-a vrut să fie pensionată. A stăruit şi i s-a admis să lucreze în continuare. E la inspecţia muzeelor din cadrul Municipiului. Mai agitată ca oricînd, deşi, după cît aud, a mai turnat şi ea

apă în vin, a lăsat-o şi ea, în particular cel puţin, mai moale. Am întîlnit-o de cîteva ori: s-a făcut că nu mă vede, fireşte, însă o dată ori de două ori m-a salutat cu un vag zîmbet îngăduitor. Zîmbetul acesta – abia perceptibil – îl socotesc o biruinţă a mea, a bunului simţ, a împăcării şi înţelepciunii, a dreptei judecăţi asupra deşertului zbucium al celor lumeşti.

Postfaţă

Manuscrisul meu era încheiat, mă liberasem de amintiri şi de unele obsesii, îl pusesem într-o mapă, mapa la sertar. Cînd iată că apare în librării, şi-n condiţii grafice splendide, marele studiu al lui Al. Ift. despre mînăstirile din Oltenia. Rămîn uluit, năuc, imediat cumpăr un exemplar, îl citesc: superb! O lucrare monumentală, şi ca erudiţie, şi ca stil, şi ca *poezie*! Una din cele mai izbutite lucrări de artă din cîte s-au scris la noi, depăşind cu mult limitele criticii artistice propriu-zise, ceva demn de Al. Busuioceanu, de Odobescu, de Blaga, de G.M. Cantacuzino... Nu ştiu, în sfîrşit, ceva excepţional. Şi tipărit cu mare grijă, cu ilustraţii încîntătoare, pus în pagină cu subtilă pricepere... Nu mă mir, ediţia e a lui R.N., o capacitate!

Buimăcit încă, dau întîmplător după cîteva zile chiar, de d-na Constantin, mă apropii de ea şi nu mă pot reţine să-i spun cît de mirat

mă simt că nu mi-a vorbit de textul acesta al lui Sandu, că mi-a pus la dispoziţie numai dosarele acelea prăfuite, pline de amărăciuni. M-aş fi putut îngriji şi eu de ediţie, şi poate că nu ieşea mult mai puţin frumoasă decît al lui R.N.

Mi se uită drept în faţă, zîmbeşte foarte puţin (mai bine zis opreşte un zîmbet schiţat de-un colţ al gurii), tace niţel, apoi îmi spune:

Vrei să ştii de ce nu ţi l-am arătat? De ce Sandu te dispreţuia şi nu te iubea? Te-a socotit mereu un leneş şi un ratat şi cu toate că s-a despărţit şi el de Adina, ca şi dumneata, îţi purta pică pentru felul nedrept şi neînţelegător cum te-ai purtat cu ea!

Şi-a luat scurt rămas bun de la mine, uitînd să-mi întindă mîna.

Prea bine.

Dacă-i vorba aşa, îmi public şi eu manuscrisul meu, nu-l las în sertar. Există doar un principiu de echitate care spune: să ascultăm şi cealaltă parte.